

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นิพพานเป็นคำสอนสำคัญในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะนิพพานคือการหลุดพ้นหรือการพ้นทุกข์ (liberation) อันเป็นอุดมคติชีวิตหรือเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา และเป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์ ญาณวิทยา และอภิปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่เนื่องจากคำบรรยายลักษณะของนิพพานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีความหลากหลายและบางแห่งก็ไม่ชัดเจนพอโดยเฉพาะในด้านอภิปรัชญาคือสภาวะของนิพพาน รวมทั้งพระพุทธเจ้ามิได้ตรัสไว้อย่างชัดเจนว่า นิพพานเป็นอนัตตา จึงทำให้เกิดการตีความลักษณะของนิพพานต่างกันออกไป การตีความนิพพานที่มีปัญหามากที่สุดคือการตีความนิพพานว่าเป็นอนัตตา

นักคิดหรือนักวิชาการที่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงยอมรับความมีอยู่ของอนัตตาโดยเฉพาะที่เป็นอนัตตาทางอภิปรัชญา (metaphysical self) จะเข้าใจด้วยว่า นิพพานเป็นอนัตตาหรือเกี่ยวข้องกับอนัตตาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวคือนักคิดบางคนอย่างเช่นเอ็ดเวิร์ด คอนซ์ เห็นว่านิพพานคืออนัตตานั้นเอง นักคิดบางคนอย่างเช่นคริสตมาส ฮัมฟรีย์ เห็นว่า นิพพานคือการหลุดพ้นด้วยการกลับคืนสู่สภาวะบริสุทธิ์อันเป็นลักษณะดั้งเดิมของอนัตตา หรือเป็นการที่อนัตตาเล็กกลับไปรวมเป็นอันเดียวกับอนัตตาใหญ่คล้ายชีวาตมันกลับคืนไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมันในปรัชญาอุปนิษัท และนักคิดบางคนอย่างเช่นจอร์จ กริมม์ เห็นว่า นิพพานคือดินแดนหรือที่อยู่ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายที่ดับขันธแล้ว เพราะนักวิชาการเหล่านี้เชื่อว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงยอมรับอนัตตา นิพพานที่เป็นเรื่องความพ้นทุกข์ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็ต้องเป็นอันเดียวกับอนัตตาหรือไม่เช่นนั้นก็ต้องเป็นการหลุดพ้นหรือที่อยู่ของอนัตตา การตีความสภาวะของนิพพานในลักษณะนี้จึงขึ้นอยู่กับการตีความคำสอนเรื่องอนัตตาด้วย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการตีความเรื่องอนัตตาให้เข้ากับความคิดเดิมที่ตนมีอยู่มากไปโดยมองข้ามคำสอนในภาพรวม และเอกัตลักษณ์ของคำสอนของพุทธปรัชญาที่ต่างจากปรัชญาอื่น ๆ ส่วนใหญ่ในสมัยพุทธกาล

นอกจากนั้น นักวิชาการที่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธความมีอยู่ของอนัตตา ก็มีความเห็นต่างกันไปเกี่ยวกับนิพพาน นั่นคือ นักคิดบางคนอย่างเช่นยูจีน เบอรัลฟ์เห็นว่ นิพพานคือความขาดสูญหลังตาย เพราะไม่มีอนัตตาอะไรที่จะมาเหลืออยู่หลังร่างกายแตกดับ นักคิดบางคนอย่างเช่นภิกขุโพธิ์ก็เห็นว่า นิพพานคือสิ่งมีจริงสูงสุด (the Ultimate Reality) ชนิดหนึ่ง ซึ่งบางคนก็

เชื่อว่ามีลักษณะเป็นสิ่งที่เหนือโลก (the Transcendent) แต่บางคนก็เชื่อว่ามีลักษณะเป็นสิ่งที่สัมบูรณ์ (the Absolute) โดยตีความจากพุทธพจน์ในบางพระสูตรที่เมื่อตีความตามลำพังโดยไม่เทียบเคียงกับพุทธพจน์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและคำสอนทั้งระบบหรือเทียบเคียงน้อยไป จะทำให้เข้าใจได้ว่าพุทธพจน์เหล่านั้นสื่อถึงความเป็นสิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสิ่งที่สัมบูรณ์หรือสิ่งเหนือโลก

การตีความพุทธพจน์บางแห่งว่าสื่อถึงนิพพานเป็น “สิ่ง” หรือ “สิ่งที่มีจริง” ที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า being บ้าง entity บ้าง reality บ้าง นอกจากจะทำให้คนบางคนเชื่อว่านิพพานแม้ไม่ใช่อัตตาแต่ก็เป็นสิ่งที่มีจริงสูงสุดชนิดหนึ่งแล้ว ยังมีแนวโน้มที่จะทำให้คนจำนวนมากเข้าใจว่านิพพานคืออัตตาหรือเกี่ยวกับอัตตา เพราะสิ่งที่มีจริงสูงสุดมีลักษณะหลายอย่างเหมือนกับอัตตา และสำหรับบางทัศนะอาจตีความเป็นอัตตาได้ด้วย แต่ความคิดทั้งสองกลุ่มนี้ขัดกับหลักการสำคัญของพระพุทธเจ้าและพุทธปรัชญาเถรวาทกระแสหลักที่อยู่ตรงกลางระหว่างสัสสตทิฎฐิ (eternalism) กับอุจเฉททิฎฐิ (nihilism) โดยถือทฤษฎีปฏิบัติสมบูรณ์และทฤษฎีอนัตตาเป็นแนวคิดหลักทางอภิปรัชญา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ทัศนะที่ถือว่า นิพพานเป็นอัตตา ที่ถกเถียงกันเรื่อยมาจนถึงขณะนี้ เป็นทัศนะที่ไม่ถูกต้องและขัดกับพุทธปรัชญาเถรวาทกระแสหลัก และสมควรจะมีการศึกษาและวิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้ในเชิงวิชาการระดับลึก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 2 ประการ คือ

1. เพื่อโต้แย้งทัศนะที่เห็นว่านิพพานเป็นอัตตา
2. เพื่อแสดงว่านิพพานเป็นอนัตตา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ตลอดจนหนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งศึกษาความเป็นอัตตาหรืออนัตตาของนิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้คำตอบสำหรับปัญหาที่ว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา
2. ทำให้สามารถตอบปัญหาอื่นที่เกี่ยวข้องได้

วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์ โดยเริ่มจากการพิจารณาเหตุผลที่สนับสนุนความเป็นอัตตาของนิพพานเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของเหตุผลเหล่านั้น จากนั้นจึงนำเหตุผลและหลักฐานที่สนับสนุนความเป็นอนัตตาของนิพพานมาอภิปรายให้เห็นความน่าเชื่อถือของเหตุผลและหลักฐานดังกล่าว พร้อมทั้งวิเคราะห์ลักษณะของนิพพานรวมทั้งแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาวะของนิพพานเพื่อแสดงให้เห็นว่านิพพานเป็นภาวะทางอภิปรินญา ท้ายสุดจึงสรุปให้เห็นภาพรวมของทัศนะที่นำเสนอในวิทยานิพนธ์นี้

ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสนอผลการวิจัยโดยการแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บท ดังนี้

บทที่ 1 เป็นบทนำเพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา รวมทั้งวิธีการ ขอบเขต และวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์

บทที่ 2 เป็นบทที่นำเอาเหตุผลและหลักฐานที่ผู้เชื่อว่านิพพานเป็นอัตตาหรือความหลุดพ้นของอัตตามาวิเคราะห์พิจารณาเพื่อให้เห็นปัญหาของเหตุผลและหลักฐานเหล่านั้น

บทที่ 3 เป็นบทที่นำเอาเหตุผลและหลักฐานที่สนับสนุนความเป็นอนัตตาของนิพพานมาอภิปรายเพื่อชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธความมีอยู่ของอัตตาทางอภิปรินญา และนิพพานไม่มีลักษณะของอัตตาแต่เป็นภาวะทางอภิปรินญา

บทที่ 4 จะนำเอาลักษณะต่าง ๆ ของนิพพานมาอภิปราย ตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิพพานกับคำสอนอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงให้เห็นว่านิพพานไม่ใช่ “สิ่งมีจริงทางอภิปรินญา” ไม่ใช่ความขาดสูญ และไม่ใช่เป็นเพียงสภาวะทางจิตวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่เป็น “ภาวะทางอภิปรินญา” (metaphysical state)

บทที่ 5 เป็นบทสรุป และเสนอแนะ ซึ่งจะแสดงให้เห็นภาพรวมของทัศนะที่ว่านิพพาน
เป็นอนัตตาที่ได้อภิปรายมาทั้งหมด